

Újabb római kocsi a túlvilágra

Díszes római utazókocsit tartalmazó sírlelet Aquincum közelében

Egyedülálló római kori kelta kocsisírra bukkantak a Budapesti Történeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum régészei a Bp. III. Csillaghegyi Strandfürdő területén, az egykori Aquincum vonzaskörzetében zajló régészeti feltárás során. A bronz figurális díszekkel (istenalakokkal és a mitológiából ismert lényekkel) gazdagon díszített kocsi Budapest területéről a második ismert kocsisírhoz tartozik. A helyi kelta származású elit temetkezési szokásaihoz köthető sírba egy teljes utazó kocsit illetve két fogatos lovat helyeztek el. Az utazó kocsi díszítése, a díszítőelemek minősége és száma alapján a csillaghegyi kocsisír méltán tekinthető a római Aquincum területéről az utóbbi időben előkerült legszenzációsabb leletek egyikének.

A 2017 márciusa és áprilisa közötti időszakban a Bp. III. kerület, Pusztakúti út 2-6 sz. alatt, a Csillaghegyi Strandfürdő területén, a Budapest Gyógyfürdői és Hévízei Zrt. megbízásából a Budapesti Történeti Múzeum megelőző régészeti feltárást végzett Dr. Vass Lóránt régész vezetésével. Az ásatás megkezdése előtt semmiféle információ nem állt a régészek rendelkezésére a strandfürdő területén várható régészeti lelőhelyre vagy jelenségekre vonatkozóan. A fürdő közvetlen környezetében a korábbi régészeti kutatások azonban őskori, honfoglalás kori és Árpád kori lelőhelyeket dokumentáltak, így nagy volt az esély arra, hogy a munkaterületen is több korszakból származó régészeti leletek illetve objektumok kerüljenek elő. Az ásatás folyamán a korábbi építkezési munkálatok által erősen bolygatott munkaterületen különböző méretű őskori (kora vaskori) tároló és szemetesgödrök bukkantak elő. A legnagyobb meglepetést és szenzációt azonban közvetlenül a domboldal aljában elhelyezkedő római kori kelta kocsisír jelentette. Tőle mintegy 90 cm távolságra egy másik római kori sír, egy erősen bolygatott és hiányos csontvázas gyermeksír került elő. Bár egyértelműen nem bizonyítható, a két sír közötti kapcsolat több mint valószínű. A gazdagon díszített kocsisír illetve a mellette elhelyezkedő gyermeksír az egyedüli római korra keltezhető régészeti objektum a területen, a legközelebbi római kori lelőhely is, egy római kori villagazdaság, kissé távolabb, kb. 500 méter távolságra található.

Az előkerült kocsisír jelentősége nemcsak a viszonylag ritka temetkezési formával magyarázható, hanem Aquincum és vonzaskörzetének topográfiai és történeti kutatása számára is újabb adatokkal szolgált. A római korban általában ritka egy nagyobb területen történő magányos temetkezés, így minden bizonnyal egy újabb, eddig ismeretlen római temető, villagazdaság vagy település jelenlétét jelzi a strandfürdő közvetlen környékén.

Az utazó kocsik sírbatételének szokása idegen a puritán mellékletadással rendelkező római temetkezésektől. Nem is valódi rómaiak ápolták ezt a költséges rítust, hanem a kelta eraviszkuszok császárkorban élő elitje. Ennek a Róma barát elitnek a tagjai ugyan külsőségekben igyekeztek átvenni a hódító rómaiak szokásait, de a halállal találkozva a rómaiság mázán áttört őseik túlvilághite. Az eltemetett kocsi és a fogatos lovak a túlvilági utazás kellékeként kerültek a sírgödörbe. A helyi kelta őslakosság hitvilágában a halott vagy annak lelke hosszú utat bejárva jutott el a túlvilágra, amelyet a föld egy távoli vidékén – az írek egy messzi szigetén - képzeltek

el. Az igazán gazdagok igyekeztek ezt a hosszú és fáradtságos utat a lehető legkényelmesebben megtenni, ezért helyezték el sírjukba az egykor mindennapi közlekedésre és egyben státuszszimbólumként használt kocsijukat. A Római Birodalomban csak két területen temettek el kocsikat, a nagyjából a mai Bulgária területén fekvő Thrákiában és ÉK-Pannoniában, az eraviszkuszok földjén. Ezek a kocsisírok hordozzák az ókori technikátörténet egyik elfeledett csodájának, az utazókocsik rekonstrukciójának a kulcsát.

A Kr. u. 2. század második felére, legfeljebb a 3. század elejére keltezhető csillaghegyi sír kocsija egy négykerekű utazókocsi volt, amelyet a nagyméretű és mélyre ásott sírgödörbe, útrakészen, felszerelt kerekekkel helyeztek el. A szertarás során azonban a kocsit fejjel lefelé borították a sírgödörbe, majd a kocsira illetve mellé elhelyezték a leölt fogatos lovak tetemeit is. Az egyik ló kantárját díszes áttört veretpár díszítette, a befogásukra szolgáló fajármot pedig makkos bronz szárvezető karikákkal látták el. A sírba tett kocsi saját korában valószínűleg luxuszárműnek számított. Kocsiszekrényét bronz griffekben, tengeri kígyókban végződő rudakra függesztették. Ez a technikai megoldás, amely kezdetleges rugózásként jelentősen tompította a kocsi rázkódását, kényelmesebbé és elviselhetőbbé tette a nagyobb távolságokra történő utazást. A Római Birodalom hatékony közlekedésének, a hatalmas távolságok legyőzésének nemcsak a kiépített úthálózat volt a titka, hanem az azon közlekedő fogatos kocsik, szekerek távolsági közlekedésre is alkalmas típusai.

A csillaghegyi kocsinak még a funkcionális vasalkatrészeit is gazdag fémberakás díszítette, hátsó oldalára pedig díszes szoborgalériát helyeztek. Az itt látható tíz figurális bronzszobor Dionüszoszt és kíséretét idézte meg. A kompozíció központi alakja maga az istenség volt, aki kezében szőlőfürtöt és egy olyan edényt tartott, amelyből borfolyam ömlött. Dionüszosz nemcsak a bor istene volt, hanem olyan istenség, aki híveinek az evilági mellett a túlvilági lét örök boldogságát is garantálta. A szobrok az isten vidám kíséretének alakjait is felvonultatták: az általa kezés háziállattá szelídített nagymacskákat, gyermekkori játszótársát, a kecskelábú, fuvolán játszó Pant valamint a szatüroszokat és a ledér bacchánsnöket. A kocsinak feltártuk kényelmes hát- és kartámlával ellátott ülését is, valamint egy könnyű szerkezetű tetőkonstrukciót, amelynek minden oldalát függönnyel lehetett takarni. Erre utalnak a tető alá erősített karnisok, amelyeken nagyszámú réz függönykarikát találtunk. Ez az első alkalom, hogy egy római kocsi felépítménye régészeti feltáráson előkerült. Ennek köszönhetően és az időigényes restaurálási folyamat lezárultával a csillaghegyi kocsi szinte minden részletében rekonstruálható lesz.

A római császárkorban az utazó gazdagságát és társadalomban elfoglalt helyét, státuszát is jelezte, hogy mennyire díszes kocsival és hány szolgálóval, mekkora kísérettel indult útra. A császárok és a szenátori arisztokrácia kényelmes, gyakran nemesfém díszítményekkel ellátott kocsikon utazott, amelyet valószínűleg kocsikaraván kísért. A díszes kocsik birtoklása és használata más történelmi korokban is az elitstátusz kifejezői voltak. Gondoljunk csak a nemesi címeres hintókra, az uralkodók koronázási, temetkezési vagy éppen utazásra használt hintóira. De jelenkorunkban a luxusautók ugyanúgy a gazdagság és az elitbe való tartozás szimbólumai, amelyhez szenvedélyesen ragaszkodnak tulajdonosaik. Afrikában, az Egyesült Államokban, Oroszországban vagy újabban Kínában bizarr szokásként a mai korban is előfordul, hogy gazdag emberek vagyont érő kedvenc autójukban temetkeznek, vagy éppen síremlékükön jelenítik meg evilági életben elért gazdagságuk jelképét, a luxusautót.

Egy római utazó kocsit és az azt húzó lovak csontvázát rejtő sírgödör feltárása nagy szakmai kihívást jelent, hiszen kis területen, térben szóródva kerül elő a vasalkatrészek és bronzdíszítmények tömege, a lovak csontváza és szerszámuk veretei. Ezt a munkát ma már valamelyest megkönnyíti és látványosabbá teszi a 3D technológia, amelyet a feltárás során mi is intenzíven alkalmaztunk. Az egyes szerkezeti elemekhez tartozó vasalások elkülönítése, meghatározása, ezek eredeti összefüggéseinek dokumentálása azonban továbbra is időigényes és nagy szakmai tapasztalatot igénylő feladat.

A kocsisír feltárására, leleteinek restaurálására és tudományos feldolgozására - hivatalos együttműködés keretén belül – ezért fogott össze a Budapesti Történeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum szakembergárdája. A kocsisír szakszerű feltárását és dokumentációját az ásatás vezetőjével, Vass Lóránttal együttműködve, Mráv Zsolt, a Magyar Nemzeti Múzeum régésze, a pannoniai lovas és kocsi temetkezések kutatója irányította. Az előkerült fémleletek helyszíni konzerválását és kiemelését a két intézmény restaurátorai (Bakonyi Eszter, Nagy Melinda és Újvári Gábor) közösen végezték. A feltárásban részt vett még a Magyar Nemzeti Múzeum másik régésze, a kocsisírok feltárásban nagy gyakorlattal rendelkező Schilling László is.

A csillaghegyi római utazókocsi feltárásának és újjászületésének folyamata látványosan mutatja a modern technika vívmányait felhasználó régészettudomány lehetőségeit, múltunk megismerésében és megismertetésében betöltött kiemelt szerepét.

Budapest, 2017. június 19

Mráv Zsolt és Vass Lóránt régészek

KÉPALÁÍRÁSOK

01. A kocsisír feltárt gödre, benne a római kori utazókocsi vasalkatrészeivel, bronzdíszítményivel és a leölt két fogatos ló csontvázával
02. A kocsisír egyik bontási fázisának 3D technikával történő dokumentálása
03. A kocsisír leleteinek kiemelése az Aquincumi Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum restaurátorainak gondos munkájával
04. A Dionüszosz csodás hatalmával kezes háziállattá szelídített félelmetes tigris bronzszobra a kocsi hátuljáról